

Декан Правног факултета у Крагујевцу, на основу чл. 56. ст. 5 и 87. Статута Правног факултета у Крагујевцу, донео је 05.12.2016. године,

РЕШЕЊЕ

Ставља се на увид јавности урађена Докторска дисертација и Извештај Комисије о оцени докторске дисертације кандидаткиње Санде Ђорац, судента докторских студија, под насловом:

"Право на поштовање породичног живота као људско право"

објављивањем на Сајту и Библиотеци Правног факултета у Крагујевцу а Извештај Комисије и на Сајту Универзитета у Крагујевцу, у трајању од 30 дана.

Образложење

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидаткиње Санде Ђорац, образована Одлуком Већа за друштвено-хуманистичке науке Универзитета у Крагујевцу, Број: IV-02-836/31 од 14.09.2016. године, доставила је Факултету Извештај о оцени урађене Дисертације (Број: 4140 од 14.11.2016. године). Уз Извештај, Комисија је доставила и примерак урађене докторске дисертације.

Сагласно чл. 30. став 8. Закона о високом образовању ("СГ РС" бр. 76/05... 87/16) чл. 48. став 6. Статута Универзитета у Крагујевцу и чл. 56. Статута Факултета, Декан Факултета ставља на увид јавности докторску дисертацију и Извештај комисије о оцени докторске дисертације.

Имајући у виду наведено донео сам решење како гласи у диспозитиву.

Доставити:

- Сајт и Библиотека,
- Универзитет у Крагујевцу,
- Архива.

За ДЕКАН

Проф. др Станко Бејатовић

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У КРАГУЈЕВЦУ

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ

ПРИМЉЕНО: 14. 11. 2016			
Орг. јед.	Број	Предлог	Вредност
08	440		

ПРЕДМЕТ: Извештај о оцени урађене докторске дисертације кандидата Санде Ћорац

Одлуком Већа за друштвено-хуманистичке науке Универзитета у Крагујевцу бр. IV-02-836/31 од 14.09.2016. године формирана је Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата Санде Ћорац под називом "Право на поштовање породичног живота као људско право" у саставу: др Марија Драшкић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, др Душица Палачковић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, др Вељко Влашковић, доцент Правног факултета Универзитета у Крагујевцу.

На основу детаљног прегледа и анализе урађене докторске дисертације, Комисија подноси Наставно - научном већу Правног факултета Универзитета у Крагујевцу следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. ОСНОВНЕ ИНФОРМАЦИЈЕ О КАНДИДАТУ

1.1. Основни биографски подаци

Санда Ћорац рођена је 03. октобра 1979. године у Приштини. Основну школу и гимназију завршила је у Приштини. Дипломирала је на Правном факултету у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици.

На Правном факултету Универзитета у Београду завршила је мастер академске студије права, Грађанско-правни модул, под-модул Права детета, под менторством др Марије Драшкић, редовног професора Правног факултета Универзитета у Београду.

На Правном факултету Универзитета у Крагујевцу у школској 2008/2009 уписала је докторске академске студије из уже грађанскоправне научне области. Након положених испита и испуњења свих обавеза предвиђених студијским програмом докторских студија, 2011. године одобрена јој је израда докторске дисертације под називом "Право на поштовање породичног живота као људско право", под менторством др Зорана Поњавића, редовног професора Правног факултета Универзитета у Крагујевцу.

Кандидаткиња је у периоду од новембра 2007. до децембра 2009. обавила приправнички стаж у Општинском суду у Рашки. Правосудни испит је положила 2012. године.

На различитим међународним пројектима финасираним од стране Европске уније радила је на менаџерским и консултантским позицијама, у укупном трајању дужем од 5 година, у оквиру којих је имала и два студијска путовања у Литванију (Вилњус) и Данску (Копенхаген и Архус).

На Високој техничкој школи струковних студија у Звечану радила је као предавач у школској 2010/2011 и 2011/2012.

На Правном факултету Универзитета у Крагујевцу радила је као сарадник у настави по уговору, на предметима Грађанско процесно право и Организационо процесно право, у школској 2012/2013 и 2013/2014.

У професионалном раду служи се енглеским језиком.

Удата је и мајка двоје деце.

1.2. Написани и објављени радови

Санда Ђорац до сада је написала и објавила следеће радове:

1. Права детета у Републици Србији и специфичности поступка њихове заштите, *Анали Правног факултета у Београду*, 1/2010 (М 24)
2. Право детета на образовање у избегличкој ромској популацији (камп Чесмин Луг), *Гласник права*, бр.1 (2010)
3. Домен примене права на породични живот у пракси Европског суда за људска права, *Страни правни живот*, 1/2014 (М 51)
4. Судски поступак и право детета на изражавање мишљења, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 66/2014 (М 51)

5. Заштита права на поштовање породичног живота (са Д. Палачковић), Правни живот, 10/2014 (М 51)
6. Понављање поступка у парници због одлуке Европског суда за људска права, Гласник адвокатске коморе Војводине, 4/2015 (М53)
7. Биолошка истина *versus* законски установљене везе у контексту заштите права на породични живот, Страни правни живот, 1/2016 (М51)
8. Заштита права на поштовање породичног живота хетеросексуалних партнера у пракси Европског суда за људска права, Европско законодавство, 55/2016 (М51)
9. Процесне гаранције права на поштовање породичног живота - пракса Европског суда за људска права (са Д. Палачковић), Правни живот, прихваћен за објављивање (М 51)
10. Поступак у спору за делимично лишење родитељског права, Бранич, прихваћен за објављивање (М53)
11. Право детета на правилан и потпун развој у избегличкој ромској популацији, мастер рад, Правни факултет/Универзитет у Београду

2. ОЦЕНА РАДА - КРИТЕРИЈУМИ ПРАВИЛНИКА УНИВЕРЗИТЕТА У КРАГУЈЕВЦУ О ПРИЈАВИ, ИЗРАДИ И ОДБРАНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ (Прилог бр.2, т.2)

2.1. Значај и допринос докторске дисертације са становишта актуелног стања у научној области

Право на поштовање породичног живота представља темељно право нове генерације права – породичних права као људских права. Наведено право гарантовано је чл.8 Европске конвенције о људским правима ("Конвенција") и има изузетно широк домен примене, односно покрива различите аспекте људског живота. Његова примена може се препознати у најразличитијим аспектима људског живота што ово право чини посебно актуелним за свеобухватну анализу. Хетерогеност односа у којима се ово право појављује условљава неопходност да се на једном месту анализирају дилеме у примени права на поштовање породичног живота, односно у његовој заштити.

Право на поштовање породичног живота је једно у низу људских права која нису дефинисана на свеобухватан и јединствен начин. Појам "породични живот" није дефинисан у домаћој литератури у радовима који за предмет имају спорна питања заштите права на поштовање породичног живота у пракси европског Суда за људска права ("Суд"). Ипак, од нарочитог значаја су радови нпр. Зорана Поњавића, Европска конвенција за заштиту људских права и право на поштовање породичног живота, Правни живот, бр.9/2003; Марије Драшкић, Право на поштовање породичног живота у пракси Европског суда за људска права, Ново породично законодавство, Крагујевац, 2006; Марине Јањић Комар, Право на породични живот (ка људским правима треће генерације), Правни живот, бр.9/2001; Олге Цвејић Јанчић, Право на поштовање приватног и породичног живота, Архив за правне и друштвене науке бр.3-4, Београд, 2006.

Право на поштовање породичног живота је, како кандидат наводи, лично, неимовинско право, којим се сваком појединцу јемчи заштита породичне интиме и породичног јединства. Овим правом се обезбеђује гаранција осећају припадања и испољавању осећања која унутар породице постоје. Тиме што је, у оквир корпуса људских права, Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода сврстала и ово право "породични живот" постаје специфично заштићено добро, а само право добија универзални, наднационални карактер и његова заштита постаје универзална обавеза.

Наведену "заштићену вредност" – право на поштовање породичног живота, чине специфични лични односи појединаца, који нису егзактно одређени, односно није прецизирано који су то односи, између којих лица и да ли они морају, уз то, имати и одређене квалификативе. Одговорити на питање шта обухвата појам "породични живот" заправо значи сагледати који све односи потпадају или би могли бити обухваћени овим појмом. При томе се, како кандидат наводи, мора поћи од једног другог појма, појма "породица", који упућује и на "породични живот". Међутим, појам "породица" у Конвенцији није одређен што право на породични живот чини инструментом који има довољно "гипку структуру" да би се могао применити у различитим ситуацијама. Дакле, нису систематизовани породични односи који улазе у оквир појма "породични живот", нити је ближе одређена њихова садржина. Гарантовањем права на поштовање породичног живота Конвенција заправо захтева од држава уговорница да у широком и унапред недефинисаном

кругу лица поштују породичне везе и вредност коју оне носе. Зато би се, како се даље наводи, могло рећи да право на поштовање породичног живота обједињује многе породичне институте и најразличитије сфере човековог породичног живота, па се односи који улазе у његов оквир не могу једном за свагда одредити. Изостанак навођења ових односа (њиховог набрајања), условио је и практично неограничене могућности, односно ситуације које опредељују појединце да траже заштиту у оквиру овог права. Стога је значајан допринос овог рада у сагледавању и ближем дефинисању породице и породичних односа, а затим и права на њихову заштиту. Поред тога, значај истраживања огледа се у расветљавању дилема које се, између осталог, односе на неопходност постојања брака, кохабитације, крвне везе, постојања социјалних веза, затим дилеме у вези са правима детета и његовим најбољим интересом.

Кандидат у докторској дисертацији усваја у теорији изнет и широко прихваћен став да без обзира на тешкоће у дефинисању права на поштовање породичног живота, темељни и полазни основ сваког таквог покушаја мора бити да је то "право појединаца да живе заједно и да развијају међусобне односе". Ове односе карактерише стабилност, осећање припадања, узајамна брига, посвећеност и емоционална блискост. При томе, као заједнички именоване карактеристике породичних односа могле би се одредити блиске личне везе (*close family ties*). Кандидат сматра да су оне чињеница од пресудног утицаја за постојање или непостојање породичног живота, па се прави смисао конвенцијске одредбе садржане у чл.8 може открити утврђењем управо овог елемента као одређујућег за постојање/признање "породичног живота". Проналажење јединственог начина у елаборирању свих карактеристика права на поштовање породичног живота отежано је управо потребом прилагођавања овог права свим ситуацијама у којима су предмет блиске породичне везе између лица. Имајући у виду ту околност следи да је и право на породични живот један од бројних правних стандарда. Целовита и систематска обрада било ког правног стандарда, па и права на поштовање породичног живота, неминовно представља велики изазов.

Извор за теоријско обликовање права на поштовање породичног живота представљају одлуке Европског суда за људска права, које су у значајној мери обрађене у овом раду. Кандидат јавност (научну и стучну, али и јавност уопште),

уознаје са одлукама и ставовима Суда које се односе на различите аспекте заштите овог права, и критички их анализира.

Гарантија права на поштовање породичног живота из Конвенције условила је да је на националном нивоу, односно Породичним законом, одредбом чл.2/2, прихваћено такође да "свако има право на поштовање породичног живота". У дисертацији је анализирана примена овог права у Републици Србији, односно дилеме које постоје у вези са његовом заштитом, са ширим циљем који се пре свега односи на стварање услова за његово даље уобличавање у националном законодавству. То доприноси, са једне стране, ефикаснијем поступању националног правосуђа у обезбеђивању поштовања и заштите права на породични живот на националном нивоу, а са друге, усклађивању законодавства и праксе у овој области са стандардима садржаним у Конвенцији.

Иако се због сложености теме докторске дисертације њоме не исцрпљује у потпуности проблематика заштите права на поштовање породичног живота, она ће свакако у извесној мери допринети расветљавању проблема и допринети новим сазнањима јер доноси систематизована знања о овом праву, сагледана са различитих аспеката и указује на његове посебности. Стога се значај и допринос докторске дисертације кандидата Санде Ћорац под називом "Право на поштовање породичног живота као људско право" огледа у спознаји суштине овог права и расветљавању теоријских и практичних недоумица у вези са њим.

2.2. Оцена да је урађена докторска дисертација резултат оригиналног научног рада кандидата у одговарајућој научној области

Комисија сматра да докторска дисертација под називом "Право на поштовање породичног живота као људско право" кандидата Санде Ћорац представља резултат оригиналног научног рада. У целокупној дисертацији оригинално је постављена систематика, а закључци су аргументовано изведени.

Овој захтевној теми кандидат прилази на темељан и свеобухватан начин. Тема докторске дисертације определила је кандидата да право на поштовање породичног живота доведе у везу најпре са Европском конвенцијом о људским правима и механизмом заштите гарантованих права - Европским судом за људска права, затим са интерпретативним техникама које овај Суд користи, са питањем ограничења

права на поштовање породичног живота, позитивним и негативним обавезама држава уговорница у вези са овим правом, посебним процесноправним гарантијама које као важан фактор утичу и на заштиту права на поштовање породичног живота, али и да питање заштите овог права сагледа из угла хетеросексуалних партнера, породичног статуса детета, незаконитог прекограничног одвођења/задржавања детета од стране једног родитеља, затим са аспекта усвојења, хранитељства, одржавања личних односа детета са сродницима, права на поштовање породичног живота лица лишених слободе, истополних партнера, насиља у породици, репродуктивних права. Уз то, кандидат у раду обрађује и утицај одлука Европског суда за људска права на правни систем Републике Србије и заштиту права на поштовање породичног живота у његовим оквирима. Посебна пажња посвећена је пракси националних судова, а кандидат на овом месту даје анализу постојећег стања и предлаже посебна процесна правила која би се могла користити у поступку за заштиту права на поштовање породичног живота пред националним судовима, с обиром да она нису посебно прописана.

2.3. Преглед остварених резултата рада кандидата у одређеној научној области

Кандидат Санда Ћорац је до сада написала и објавила више радова у грађанскоправној научној области.

Нарочиту пажњу заслужују следећи радови кандидата:

1. ЋОРАЦ, Санда, *Права детета у Републици Србији и специфичности поступка њихове заштите*, Анали Правног факултета у Београду, 1/2010, стр.400-416 (М 24)

Кандидат у овом раду говори о правима детета која су општеприхваћена и нормативно уобличена Породичним законом Републике Србије, али је детаљније изложен специфичан поступак у којем се наведена права штите. Ради се, наиме, о поступку у спору за заштиту права детета који Породични закон регулише у десетом делу, где су позиционирани и регулисани посебни парнични поступци у вези са породичним односима. У гарантовању вишег нивоа заштите, кандидат наводи,

законодавац је, као допуну, предвидео и могућност вођења овог поступка, чија ће се правила применити када заштита права детета није на други начин обезбеђена.

2. ЋОРАЦ, Санда, *Домен примене права на породични животу пракси Европског суда за људска права*, Страни правни живот, 1/2014, стр. 293-309 (М 51)

У наведеном раду кандидат најпре говори о појму "породичног живота" и гаранџи његове заштите у оквиру комплексног чл.8 Европске конвенџије о људским правима. Истакнуто је да је значење израза "породични живот" врло тешко прецизно одредити, али да Европски суд за људска права у својим одлукама формулише одређене критеријуме, што указује да пракса овог Суда у ствари и обликује овај појам. У раду је наведено да се Суд води матрицом неодређености унапред, односно одбија да ограничи заштиту на одређени круг лица и њихових узајамних веза, већ процену потребе за заштитом врши "од случаја до случаја", с обзиром на фактичке околности сваке од правних ствари. Сходно томе, у раду се констатује да ће од околности сваког појединог случаја зависити у којој ће мери подносилац представке моћи да се позове на заштиту права на породични живот. Домен примене права на породични живот приказан је у овом раду кроз релевантну праксу Европског суда за људска права.

3. ПАЛАЧКОВИЋ, Душица, ЋОРАЦ, Санда, *Заштита права на поштовање породичног живота*, Правни живот, 10/2014, стр. 37-52 (М 51)

У раду се анализира одредба чл.2/2 Породичног закона Републике Србије, којом се преузима део чл.8 Конвенџије у идентичној формулацији да "свако има право на поштовање породичног живота". На тај начин наш законодавац показује да је препозната потреба да се ова вредност штити. Под претпоставком покретања поступка уз позивање на одредбу чл.2/2 Породичног закона отвара се проблем примене процесних норми. Односно, отвара се проблем операционализације одредбе чл.2/2. Како, наиме, није предвиђен посебан поступак за заштиту овог права у случају повреде, односно нема посебног процесног инструментарија адекватног специфичностима његове заштите, заштита права на поштовање породичног живота (изузимајући поједине, посебно регулисане фрагменте) доведена је у питање. Дилеме

изнете у овом раду, које се односе на заштиту овог права у грађанским судским поступцима, биле би отклоњене нормирањем посебне процедуре, по аналогiji на поступак у спору за заштиту права детета. Тиме би био отклоњен несклад између гарантовања овог права и његове потпуне заштите.

2.4. Оцена испуњености обима и квалитета у односу на пријављену тему

Комисија сматра да докторска дисертација "Право на поштовање породичног живота као људско право" кандидата Санде Ћорац у потпуности испуњава захтеве у погледу обима и квалитета рада с обзиром на тему која је пријављена и одобрена. Сложеност теме докторске дисертације и њена повезаност уз различита питања условиле су и већи обим рада, а сви делови докторске дисертације повезани су у логичну и складну целину.

У раду је коришћена правилно одабрана литература, како домаћа, тако и инострана. Коришћени су и бројни међународни и домаћи правни извори, као и бројне одлуке Европског суда за људска права и одлуке националних судова.

2.5. Приказ структуре и садржаја израђене докторске дисертације

Докторска дисертација кандидата Санде Ћорац "Право на поштовање породичног живота као људско право" обухвата 380 страна, текста формата А4, стандарног фонта (*Times New Roman*), величине слова (12) и прореда (1,5). Од укупног броја страна 328 је страна текста, 8 страна је правних извора (87 иностраних и домаћих правних извора), 15 страна чине одлуке Европског суда за људска права коришћене у раду (399 одлука), одлуке националних судова чине 1 страну, док је коришћена инострана и домаћа литература приказана на 29 страна и укључује 355 библиографских јединица.

Садржај рада састоји се од следећих целина:

УВОД

ГЛАВА ПРВА

ЉУДСКА ПРАВА – ГЕНЕРАЛНИ ОСВРТ

1. РАЗВОЈ ИДЕЈЕ О ЉУДСКИМ ПРАВИМА

- 1.1. Појам људских права
- 1.2. Историјски развој људских права

ГЛАВА ДРУГА

ЈЕДИНСТВЕНА ЗАШТИТА ЉУДСКИХ ПРАВА У ЕВРОПИ

1. ЕВРОПСКА КОНВЕНЦИЈА О ЉУДСКИМ ПРАВИМА И ЕВРОПСКИ СУД ЗА ЉУДСКА ПРАВА

- 1.1. Европска конвенција о људским правима
- 1.2. Преглед садржине права гарантованих Европском конвенцијом о људским правима
- 1.3. Механизам заштите права гарантованих Европском конвенцијом о људским правима - Европски суд за људска права

ГЛАВА ТРЕЋА

ПРАВО НА ПОШТОВАЊЕ ПОРОДИЧНОГ ЖИВОТА И ЕВРОПСКА КОНВЕНЦИЈА О ЉУДСКИМ ПРАВИМА

1. МЕСТО ПРАВА НА ПОШТОВАЊЕ ПОРОДИЧНОГ ЖИВОТА У ЕВРОПскоЈ КОНВЕНЦИЈИ О ЉУДСКИМ ПРАВИМА

- 1.1. Општи осврт на члан 8 Европске конвенције о људским правима
 - 1.1.1. Право на поштовање приватног живота
 - 1.1.2. Право на поштовање породичног живота
 - 1.1.3. Право на поштовање дома
 - 1.1.4. Право на поштовање преписке

2. ПОЈАМ И ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРАВА НА ПОШТОВАЊЕ ПОРОДИЧНОГ ЖИВОТА

- 2.1. Појам права на поштовање породичног живота
- 2.2. Карактеристике права на поштовање породичног живота

3. ТУМАЧЕЊЕ ПРАВА НА ПОШТОВАЊЕ ПОРОДИЧНОГ ЖИВОТА

- 3.1. Основни појмови о тумачењу Европске конвенције о људским правима
- 3.2. Интерпретативне технике од значаја за право на поштовање породичног живота
 - 3.2.1. Начело телеолошког тумачења
 - 3.2.2. Начело супсидијарности
 - 3.2.3. Начело пропорционалности
 - 3.2.4. Принцип "поља слободне процене" државе
 - 3.2.5. Принцип еволутивног тумачења
 - 3.2.6. Принцип аутономног тумачења
 - 3.2.7. Принцип прецедента

4. ПРАВО НА ПОШТОВАЊЕ ПОРОДИЧНОГ ЖИВОТА И ОГРАНИЧЕЊА ИЗ ЧЛАНА 8 ЕВРОПСКЕ КОНВЕНЦИЈЕ О ЉУДСКИМ ПРАВИМА

- 4.1. Ограничење права на поштовање породичног живота - опште напомене
- 4.2. Тумачење израза "у складу са законом"
- 4.3. Тумачење израза "легитимни циљеви"
- 4.4. Тумачење израза "неопходно у демократском друштву"

5. ПРАВО НА ПОШТОВАЊЕ ПОРОДИЧНОГ ЖИВОТА И ОБАВЕЗЕ ДРЖАВА УГОВОРНИЦА

- 5.1. Општи приступ концепту државних обавеза
- 5.2. Негативне обавезе држава уговорница и право на поштовање породичног живота
 - 5.2.1. Општи приступ концепту негативних обавеза државе

5.2.2. Негативне обавезе државе у контексту права

на поштовање породичног живота

5.3. Позитивне обавезе држава уговорница и право

на поштовање породичног живота

5.3.1. Општи приступ концепту позитивних обавеза државе

5.3.2. Позитивне обавезе државе у контексту права

на поштовање породичног живота

5.4. Право на поштовање породичног живота

– вертикално и хоризонтално дејство –

6. ПРАВО НА ПОШТОВАЊЕ ПОРОДИЧНОГ ЖИВОТА И ПРОЦЕСНОПРАВНЕ ГАРАНТИЈЕ

6.1. Посебне процесноправне гаранције права

на поштовање породичног живота

6.2. Право на поштовање породичног живота и право на правично суђење

6.2.1. Учешће странака у поступку као гаранција

поштовања породичног живота

6.2.2. Непоштовање разумног рока и утицај на

заштиту права на породични живот

ГЛАВА ЧЕТВРТА

ЗАШТИТА ПРАВА НА ПОШТОВАЊЕ ПОРОДИЧНОГ ЖИВОТА У ПРАКСИ ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА

1. "НУКЛЕУС" ПОРОДИЧНОГ ЖИВОТА

**2. ЗАШТИТА ПРАВА НА ПОШТОВАЊЕ ПОРОДИЧНОГ
ЖИВОТА ХЕТЕРОСЕКСУАЛНИХ ПАРТНЕРА**

2.1. Заштита права на поштовање породичног живота брачних партнера

2.2. Заштита права на поштовање породичног живота ванбрачних партнера

**3. ЗАШТИТА ПРАВА НА ПОШТОВАЊЕ ПОРОДИЧНОГ ЖИВОТА
ДЕТЕТА И РОДИТЕЉА**

3.1. Право на поштовање породичног живота детета и родитеља

- осврт на принцип "најбољег интереса детета"
- 3.2. Право на поштовање породичног живота и породични статус детета
 - 3.2.1. Биолошко порекло детета у контексту права на поштовање породичног живота
 - 3.2.1.1. Утврђивање порекла детета
 - 3.2.1.2. Афирмација биолошке истине
 - 3.2.2. Биолошка истина *versus* законски успостављено родитељство
 - избор између различитих вредности –
- 3.3. Право на поштовање породичног живота и одржавање личних односа између детета и родитеља
 - 3.3.1. Одржавање личних односа између детета и родитеља са којим не живи
 - 3.3.2. Одржавање личних односа између детета и родитеља у контексту исказаног мишљења детета
- 3.4. Право на поштовање породичног живота у случајевима везаним за незаконито прекогранично одвођење (задржавање) детета од стране једног родитеља
 - 3.4.1. Заштита права на поштовање породичног живота родитеља чије је дете отето (задржано) од стране другог родитеља
 - 3.4.2. Заштита права на поштовање породичног живота родитеља који је отео (задржао) дете

4. ПРАВО НА ПОШТОВАЊЕ ПОРОДИЧНОГ ЖИВОТА И ЗАШТИТА ДЕТЕТА БЕЗ РОДИТЕЉСКОГ СТАРАЊА

- 4.1. Усвојење у контексту заштите права на поштовање породичног живота
 - 4.1.1. Право на поштовање породичног живота и (не)саглашавање родитеља са усвојењем
 - 4.1.2. Право на поштовање породичног живота и међународно усвојење
- 4.2. Хранитељство у контексту заштите права на поштовање породичног живота
 - 4.2.1. Однос родитеља и детета смештеног у хранитељску породицу са становишта права на поштовање породичног живота
 - 4.2.2. Однос хранитеља и храненика са становишта права на поштовање

ГЛАВА ПЕТА

РАЗВОЈ ПРАВА НА ПОШТОВАЊЕ ПОРОДИЧНОГ ЖИВОТА У ПРАКСИ ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА

1. ПРОМЕНЕ У ПОРОДИЧНИМ ОДНОСИМА И ЊИХОВ УТИЦАЈ НА РАЗВОЈ ПРАВА НА ПОШТОВАЊЕ ПОРОДИЧНОГ ЖИВОТА

- 1.1. Промене у породичним односима и
право на поштовање породичног живота
- 1.2. Развој права на поштовање породичног живота у пракси Европског
суда за људска права у контексту промена у породичним односима

2. ПРОШИРЕЊЕ КРУГА ЛИЦА КОЈА ИМАЈУ ПРАВО НА ЗАШТИТУ У ОКВИРУ ПОЈМА "ПОРОДИЧНИ ЖИВОТ"

- 2.1. Право на поштовање породичног живота и
одржавање личних односа детета са сродницима
 - 2.1.1. Однос између бабе/деде и унука у вези са правом
на поштовање породичног живота
 - 2.1.2. Однос између брата и сестре у вези са правом
на поштовање породичног живота
 - 2.1.3. Породични живот осталих сродника
- 2.2. Право на поштовање породичног живота лица лишених слободе
 - 2.2.1. Ограничење контакта лица лишеног слободе са члановима
породице и право на поштовање породичног живота
 - 2.2.2. Родитељска и супружанска права лица лишеног слободе
и право на поштовање породичног живота
 - 2.2.3. Смрт блиског члана породице лица лишеног слободе
и право на поштовање породичног живота
- 2.3. Право на поштовање породичног живота страних држављана
 - 2.3.1. Депортација и право на поштовање породичног живота
 - 2.3.1.1. Депортација у односу на основ за њено изрицање
у вези са правом на поштовање породичног живота

- 2.3.1.2. Лица која имају право на заштиту породичног живота у случају депортације
- 2.3.2. Забрана уласка страних држављана на територију државе уговорнице и право на поштовање породичног живота
- 2.4. Право на поштовање породичног живота хомосексуалних партнера

3. ПРОШИРЕЊЕ ЛИСТЕ ПИТАЊА О КОЈИМА СУД РАСПРАВЉА У ОКВИРУ ТУМАЧЕЊА ПРАВА НА ПОШТОВАЊЕ ПОРОДИЧНОГ ЖИВОТА

- 3.1. Насиље у породици и право на поштовање породичног живота
- 3.2. Репродуктивна права и право на поштовање породичног живота
 - 3.2.1. Медицински асистирана репродукција и право на поштовање породичног живота
 - 3.2.2. Сурогат материнство и право на поштовање породичног живота
 - 3.2.3. Стерилизација као метод контроле рађања и право на поштовање породичног живота
- 3.3. Остала питања која Европски суда за људска права тумачи у оквиру права на поштовање породичног живота

ГЛАВА ШЕСТА

ЗАШТИТА ПРАВА НА ПОШТОВАЊЕ ПОРОДИЧНОГ ЖИВОТА У ПРАВНОМ СИСТЕМУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

1. УТИЦАЈ ЕВРОПСКЕ КОНВЕНЦИЈЕ О ЉУДСКИМ ПРАВИМА И ПРАКСЕ ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА НА НАЦИОНАЛНЕ ПРАВНЕ СИСТЕМЕ ДРЖАВА УГОВОРНИЦА

- 1.1. Теорије о утицају Европске конвенције о људским правима
 - монистичка и дуалистичка -
- 1.2. Утицај одлука Европског суда за људска права на националне правне системе држава уговорница – општи осврт

2. УТИЦАЈ ПРАКСЕ ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА НА ПРАВНИ СИСТЕМ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И ЗАШТИТА ПРАВА НА ПОШТОВАЊЕ ПОРОДИЧНОГ ЖИВОТА

2.1. Утицај одлука Европског суда за људска права

на национално законодавство

2.2. Утицај одлука Европског суда за људска права

на националну судску праксу

2.2.1. Заштита права на поштовање породичног живота

у пракси Уставног суда Србије

2.2.2. Заштита права на поштовање породичног живота

у пракси редовних судова

2.2.2.1. Процесна правила у поступку за заштиту права

на поштовање породичног живота

2.2.2.2. Врсте заштите права на поштовање породичног живота

2.2.2.3. Специфична процесна правила за заштиту

права на поштовање породичног живота

ЗАКЉУЧАК

БИБЛИОГРАФИЈА

МЕЂУНАРОДНИ ПРАВНИ ИЗВОРИ

ПРАВНИ ПРОПИСИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

ПРАВНИ ПРОПИСИ ДРЖАВА СА ПРОСТОРА НЕКАДАШЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ПРАКСА ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА

ОДЛУКЕ НАЦИОНАЛНИХ СУДОВА

ЛИТЕРАТУРА

Поред Увода и Закључка докторска дисертација "Право на поштовање породичног живота као људско право" кандидата Санде Ћорац обухвата шест глава.

На почетку, у **Уводу** (стр.1-6) кандидат указује на афирмацију људских права свуда у свету, а посебно у Европи. Наводи да је усвајањем Конвенције о људским правима правно уобличена идеја о успостављању јединствене заштите људских права и основних слобода на европском тлу. Кандидат наговештава утицај овог међународног уговора и поставља проблем у вези са темом дисертације – правом на поштовање породичног живота, које је саставни део идеје о људским правима. Истиче и да разумевање овог права захтева претходно разјашњење низа других питања, а најпре онога које се особе могу сматрати члановима породице. Односно наводи да је одређивање појма "породице" од суштинског значаја за одређивање појма "породични живот". Конвенција, међутим, како кандидат наводи, не дефинише породицу, па је сходно томе изостало и потпуније означавање њених чланова. У том смислу је предмет њеног истраживања како се право на породични живот остварује у пракси, с обзиром на чињеницу да се ово право у пракси обликује, односно конкретизује у односу на круг лица којима се признаје заштита права на породични живот према чл.8.

У **Првој глави** докторске дисертације која носи назив "Људска права – генерални осврт" (стр.7-14) кандидат пружа кратак осврт на појам, карактеристике и поделу људских права. Затим говори о историјском развоју људских права и о томе како су нормативно уобличена кроз међународне инструменте, укључујући и Европску конвенцију о људским правима.

Друга глава докторске дисертације носи назив "Јединствена заштита људских права у Европи" (стр.15-34). У овој глави је дат општи поглед на ову Конвенцију и каталог права који гарантује, а којом је успостављена јединствена заштита људских права у Европи. У овом делу кандидат говори о постојању заштитних механизма и правних инструмената за покретање ових механизма када су људска права повређена, па Конвенција не омогућава само успостављање минималних стандарда очувања људских права, већ установљава и механизам заштите, оличен у Европском суду за људска права. С обзиром да се конвенцијска права штите у поступку пред Европским судом за људска права, посебно су изнета запажања о овој институцији.

У Трећој глави рада која носи назив "Право на поштовање породичног живота и Европска конвенција о људским правима" (стр.35-110) полази се од места које право на поштовање породичног живота има у овој Конвенцији. Посебан акценат је на чл.8 у оквиру којег је, између осталих права, пружена гаранција и праву на поштовање породичног живота. У овом делу рада кандидат настоји да кроз јасну систематику уопштено сагледа и појасни право на поштовање породичног живота. Тако је, најпре, обрађено питање појма и основних карактеристика права на поштовање породичног живота. Кандидат указује на чињеницу да је право на породични живот тешко теоријски уобличити с обзиром на разноликости породичног живота, односно бројност фактора који га одређују, а који морају бити узети у обзир при покушају одређења овог појма. Поред тога, објашњава и како изостанак дефиниције "породичног живота" условљава да у пракси постоји проблем потпуног разумевања његове садржине и обима.

Посебно су изнета запажања о интерпретативним техникама које користи Европски суд за људска права. Тумачење је, наводи кандидат, у ствари услов за примену Конвенције, односно поштовање гарантованих права, с обзиром да она нису дефинисана на начин који би обезбедио обухват свих могућих животних ситуација, што свакако није ни могуће. Тумачењем се остварује сврха конвенцијских норми, односно, Суд тумачењем норме конкретизује и даје им смисао у околностима конкретног правног и чињеничног супстрата, налазећи им упориште у основним вредностима Конвенције.

У овом делу докторске дисертације кандидат обрађује и питање ограничења људских права, која су факултативног карактера и увек стриктно условљена, а затим конкретно наводи ограничења права на породични живот. Допуштеност ограничења процењује се према једном од три критеријума, па се у раду наводи да ће право на породични живот бити повређено уколико Суд утврди да ограничење није било "у складу са законом" (*in accordance with the law*), није предузето да би се заштитио неки од наведених "легитимних циљева" (национална безбедност, јавна сигурност, економска добробит земље, спречавање нереда или криминала, заштита здравља или морала, заштита права и слобода других) или није било "неопходно у демократском друштву" (*necessary in a democratic society*) и ближе појашњава наведена ограничења.

Кандидат се бави и питањем обавеза које државе уговорнице имају према чл.8 Конвенције. Истиче да се гаранцијама из овог члана начелно афирмише негативна

обавеза државе и да овакав закључак следи већ из ограничења предвиђених у другом ставу овог члана, којима се држава обавезује да се уздржи и од интервенције у породични живот. Позитивне обавезе, пак, афирмишу активно деловање државе и за њих би се, како се у дисертацији наводи, могло рећи да представљају специфично обележје Конвенције због чега се она издваја од других међународних инструмената за заштиту људских права.

Процеси одлучивања који за исход имају мере интервенције у породични живот морају бити правични и током њих се мора посветити посебна пажња интересима свих лица чија су права заштићена чл.8 Конвенције. Иако овај члан не пружа процесноправне гаранције, оне, према ставу кандидата, као важан фактор у заштити права на поштовање породичног живота постоје и развијају се у пракси Суда, па су стога у овом делу посебно обрађене.

Четврта глава носи назив "Заштита права на поштовање породичног живота у пракси Европског суда за људска права" (стр.111-201). Кандидат у овој глави, како њен назив и гласи, обрађује питање заштите права на поштовање породичног живота кроз праксу Суда. Наводи чињеницу да државе чланице Савета Европе имају хетерогене правне системе, што ствара додатне тешкоће у одређивању заједничких мерила у односу на људска права уопште, па и у односу на право на поштовање породичног живота. Ипак, барем када је у питању круг лица која се могу сматрати члановима породице, у свим државама се готово јединствено полази од две групе. То су хетеросексуални партнери као једна, и родитељи и деца као друга група. Анализирани су односи који чине овај тзв. "нуклеус" породичног живота и полазни основ његовог постојања у државама уговорницама Конвенције.

Кандидат, најпре, обрађује питање брака који је као темељ породице заштићен у праву. Право на закључење брака представља класичну основну слободу. Брачни односи, наводи кандидат, сасвим су сигурно обухваћени појмом "породични живот", односно брачни партнери уживају заштиту у оквиру права на поштовање породичног живота. У раду се потом даје осврт на заштиту породичног живота у контексту непостојања заједнице живота супружника, развода брака и брака који је закључен по верским обичајима. Но, осим брачних партнера заштиту у оквиру појма породични живот имају и остали *de facto* односи, што је Суд кроз своју богату праксу и потврдио. Кандидат поткрепљује своје наводе одлукама Суда, који

ванбрачне партнере сматра породицом, уз услов да се по квалитету успостављених веза ни на који начин не разликују од породице засноване на браку.

Посебну пажњу кандидат затим посвећује односу између детета и родитеља у контексту права на поштовање породичног живота. Са тим у вези, приступа разматрању најбољег интереса детета који је и у пракси Суда етаблиран као руководни принцип и у сваком случају се посебно процењује. Затим ближе излаже питање породичног статуса детета, и одлуке у оквиру којих је Суд потврдио да овај статус свакако улази у домен чл.8, односно конкретно права на поштовање породичног живота и покреће у том смислу бројна питања. Нарочито се у овом делу рада бави питањем одржавања личних односа између детета и родитеља, за које кандидат наводи да се налазе на самом врху лествице по значају и утицају на овај однос, а разматра и питање права на поштовање породичног живота у случајевима везаним за незаконито прекогранично одвођење (задржавање) детета од стране једног родитеља. На крају овог поглавља, кандидат се на свеобухватан начин бави заштитом деце без родитељског старања, а институте усвојења и хранитељства образлаже са аспекта права на поштовање породичног живота.

Пета глава докторске дисертације носи назив "Развој права на поштовање породичног живота у пракси Европског суда за људска права" (стр.202-284). Суд, како кандидат наводи, заступа једну ширу концепцију појма "породични живот", у који нису укључени само брачни/ванбрачни партнери и родитељи и деца. Кандидат у овом делу рада прати развој права на поштовање породичног живота. Са тим у вези доказује да неодређеност појма "породични живот" и потреба за његовим тумачењем у складу са временом у коме се то чини, даје праву на породични живот особене црте које покривају широку лезу различитих породичних односа. Услед широког дијапазона породичних односа практично је немогуће поставити јасан образац и кодификовати право на породични живот, што, кандидат наводи, управо демонстрира његов потенцијал. Имајући у виду да се право на породични живот такорећи незауостављиво развија кроз праксу Суда, могле би се пратити две тенденције. Прва се односи на проширење круга лица која се позивају на повреду права на поштовање породичног живота (Суд је у појам "породице", односно лица која имају право на заштиту у оквирима права на поштовање породичног живота, уврстио и друге сроднике (нпр. бабе/деде, браћу/сестре, ујаке), лица лишена слободе, стране држављане, али и истополне партнере). Друга тенденција развоја препознаје

се у питањима о којима Суд расправља у оквиру права на поштовање породичног живота, односно у проширењу листе питања (нпр. насиље у породици, репродуктивна права и друга питања).

Шеста глава докторске дисертације носи назив "Заштита права на поштовање породичног живота у правном систему Републике Србије" (стр.285-325). Кандидат најпре указује на утицај Европске конвенције о људским правима, односно на принцип важења норми међународног права на националном нивоу кроз теорије монизма и дуализма. Затим даје један општи осврт на утицај одлука Суда на националне правне системе држава уговорница истичући значај који пресуде овог Суда имају за усвајање и одржавање европских стандарда, реформу и усавршавање њихових правних система. Од посебног је значаја што у овом делу рада кандидат разматра питање утицаја одлука овог Суда на национално законодавство Републике Србије, наводећи истовремено промене проистекле из тог утицаја. Осим утицаја на законодавство, кандидат се у овом поглављу бави и утицајем на националну судску праксу, и то најпре праксу Уставног суда, а затим и праксу редовних судова. Са тим у вези значајну пажњу посвећује и заштити права на поштовање породичног живота у Србији, наводећи да се осим у Конвенцији, право на породични живот штити и Породичним законом (чл.2/2), истоветном одредбом да "свако има право на поштовање породичног живота". Проблематична је, међутим, према ставу кандидата, операционализација одредбе чл.2/2, с обзиром да није предвиђен посебан поступак за заштиту овог права у случају повреде. Кандидат наводи да би нормирање посебног процесног инструментарија обезбедило потпуну, свеобухватну заштиту овог права и даје препоруке у том смислу.

На крају, у **Закључку** (стр.326-328) кандидат укратко излаже резултате до којих је дошла. Имајући у виду значај и универзалност теме докторске дисертације, предмет овог дела рада су ставови кандидата и закључци, које износи у најопштијим цртама.

2.6. Научни резултати докторске дисертације

Кандидат Санда Ђорац је на основу свеобухватне анализе предмета своје докторске дисертације дошла до научних резултата у којима се огледа научни допринос дисертације. Наведени резултати садрже одговоре на нека од значајних питања везаних за тему, од којих ће, имајући у виду простор овог Извештаја, само неки бити наведени:

- Право на породични живот налази широку примену у пракси Европског суда за људска права, иако је ово право уопштено и непрецизно дефинисано;
- Суд о постојању породичног живота и праву на његову заштиту одлучује од случаја до случаја (*case to case*);
- У поступку пред Европским судом за људска права блиске личне везе се не карактеришу аутоматски као право на породични живот коме треба пружити заштиту, већ се оне у сваком случају морају доказати;
- У заштити права на породични живот, пракса Европског суда за људска права указује на два обавезна корака. Суд најпре утврђује да ли између одређених лица постоји породични живот, након чега следи оцена да ли је дошло до интервенције у ову заштићену вредност од стране државе;
- Правом на поштовање породичног живота штите се блиске личне везе једног лица са другима од мешања државних власти. Кандидат у раду указује да државна интервенција има своје оправдање у случајевима када су повређена или угрожена породична права чланова породице. Међутим, кандидат наводи и да је Европски суд за људска права показао најмање разумевања за ограничења права на поштовање породичног живота када се њиме погађа интерес детета;
- За заштиту под окриљем права на породични живот биолошка веза није примарни чинилац, већ и социјалне везе добијају све већи значај, тако да Суд има могућност избора између две различите вредности;
- *De facto* породични живот добија признање на равноправној основи са формалноправно успостављеним везама, па појам "породични живот" није више ограничен само на породицу засновану на браку, већ се могу обухватити и други

- односи, односно и чланови нетрадиционалне породице уживају гаранције из чл.8 равноправно са члановима традиционалне породице;
- Сходно својој негативној обавези државе уговорнице су дужне да обезбеде основу за нормалан развој односа унутар породице, немешањем у породичне односе, стварајући на тај начин услове да чланови породице заједно живе, остварују личне односе, а самим тим и развијају блиске личне везе. Тако се не задирањем у право на породични живот обезбеђује његово поштовање. Ипак, поред тога, државе уговорнице морају у складу са својим позитивним обавезама предузимати кораке ради заштите права на поштовање породичног живота;
 - Иако чл.8 Конвенције не пружа процесноправне гаранције, оне, као важан фактор у заштити права на поштовање породичног живота, постоје и развијају се у пракси Европског суда за људска права;
 - Право на породични живот се, као заштићена вредност, развија паралелно са променама у друштву. Тако се ставови Европског суда за људска права по питању заштите овог права мењају и домен његове примене се шири;
 - Због начина на који се тумачи у пракси Европског суда за људска права може се рећи да право на породични живот има еволутивни и прогресивни карактер;
 - У судским поступцима пред националним судовима Републике Србије право на поштовање породичног живота, иако гарантовано Породичним законом, није заштићено на адекватан начин. Предложена је измена (нормирање посебног процесног инструментарија за операционализацију одредбе чл.2/2 Породичног закона) која може послужити у преиспитавању постојећег законског оквира.

2.7. Применљивост и корисност резултата у теорији и пракси

Резултати докторске дисертације кандидата Санде Ћорац под насловом "Право на поштовање породичног живота као људско право" применљиви су и корисни како у области теорије, тако и праксе. Наиме, Конвенција представља јединствени систем заштите људских права и међународни документ који, заједно са више од пола века дугом праксом Европског суда за људска права, несумњиво утиче на наше национално законодавство и судску праксу. Кроз тај утицај национални правни поредак усклађује се са правним тековинама Европске уније (чија чланица настоји да постане и Република Србија), будући да су све чланице Европске уније, преко

чланства у Савету Европе потписнице ове Конвенције. У домену заштите права на поштовање породичног живота значај прихватања тековина Европске уније, односно заједничких европских вредности, огледа се у унапређењу националног нормативног оквира и усклађивању националне судске праксе са прихваћеним европским стандардима. Тиме се обезбеђује да се заштита права на поштовање породичног живота оствари знатно брже и делотворније, али се уједно и пружа прилика за сагледавање могућих праваца развоја *de lege ferenda* који би довели до побољшања заштите овог права, кроз унапређење постојећих и имплементацију нових решења.

Кандидат у раду указује на теоријске и практичне проблеме у промени права на поштовање породичног живота. Питања која разматра и решења која се предлажу овом докторском дисертацијом подстицај су за развој националног законодавства и примену европских тековина у њему, што представља значајан допринос правној науци и пракси. Поред тога, намера је кандидата да овим радом попуни правну празнину у овој области, управо сагледавањем проблема који постоје у примени права на поштовање породичног живота у Републици Србији.

2.8. Начин презентовања резултата научној јавности

Резултати докторске дисертације кандидата Санде Ћорац под насловом "Право на поштовање породичног живота као људско право" биће презентовани научној и стручној јавности, на научним скуповима и путем научних радова у часописима, како у Републици Србији, тако и у иностранству, имајући у виду да тема ове докторске дисертације превазилази национални оквир наше државе.

3. ЗАКЉУЧНА ОЦЕНА КОМИСИЈЕ

Комисија је једногласна у оцени да је докторска дисертација кандидата Санде Ћорац под насловом "Право на поштовање породичног живота као људско право" подобна за јавну одбрану.

4. ПРЕДЛОГ КОМИСИЈЕ

На основу изнете оцене рада, Комисија сматра да докторска дисертација кандидата Садне Ћорац под насловом "Право на поштовање породичног живота као људско право" у потпуности испуњава услове за јавну одбрану и предлаже Наставно - научном већу Правног факултета Универзитета у Крагујевцу да прихвати овај Извештај и одобри јавну одбрану докторског рада.

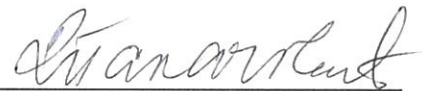
Београд - Крагујевац,
Датум, 09.11.2016.

Чланови Комисије:

др Марија Драшкић
редовни професор Правног факултета
Универзитета у Београду
ужа грађанскоправна научна област

др Душица Палачковић,
редовни професор Правног факултета
Универзитета у Крагујевцу
ужа грађанскоправна научна област

др Вељко Влашкивић
доцент Правног факултета
Универзитета у Крагујевцу
ужа грађанскоправна научна област